

Підготовка майбутніх учителів до реалізації диференційованого навчання на уроках іноземної мови в початковій школі

Одним з ефективних шляхів підвищення якості викладання іноземної мови в початковій школі є використання особистісно орієнтованих технологій навчання, які спрямовані на врахування індивідуальних особливостей учнів, їх інтересів, здібностей, навчальних можливостей. Диференційоване навчання (ДН), на думку вчених, О. Г. Братанич, І. М. Осмоловської, І. С. Якиманської, є особистісно орієнтованим, оскільки ґрунтується на врахуванні індивідуально-типологічних характеристик учнів, дозволяє вчителю адаптувати зміст, форми, методи та прийоми навчання до особливостей конкретного учнівського контингенту. Зважаючи на специфіку навчального предмету, конкретні навчальні цілі, вчитель може враховувати різні психологічні особливості учнів: загальні навчальні здібності, спеціальні здібності, тип мислення, темперамент та, відповідно, організовувати на цій основі диференційоване навчання.

Безсумнівно, реалізація диференційованого навчання залежить від володіння вчителями необхідним фондом знань з цієї проблеми, уміннями, які дозволяють педагогічно коректно реалізовувати цей вид навчання у професійно-педагогічній діяльності. Отже, реалізація диференційованого навчання стає можливою за умови спеціально організованої підготовки, яка має бути органічною складовою професійної підготовки вчителя іноземної мови у вищому навчальному закладі.

З метою формування стійкої мотивації майбутніх педагогів на реалізацію ДН у їх професійно-педагогічній діяльності, систематизації та поглиблення знань студентів з цієї проблем, цілеспрямованого формування груп умінь, які є основою практичної реалізації ДН, нами було інтегровано у професійну підготовку вчителів початкової школи спецкурс «**Підготовка майбутнього вчителя до здійснення диференційованого підходу (ДП) у навчанні учнів**» (20 год.), який студенти можуть обирати на четвертому курсі.

Спецкурс реалізовував зазначені нижче цілі:

Освітні: формування ресурсного фонду знань студентів з проблеми ДП (сутність, теоретичні засади, практичні шляхи реалізації), розвиток навичок та вмінь майбутніх педагогів у плануванні та організації диференційованого навчання на основі врахування різних індивідуально-типологічних особливостей учнівського контингенту на уроках англійської мови, умінь інтеграції диференційованого навчання у методичні етапи занять та інші технології навчання.

Розвивальні: розвиток стійкої мотивації студентів до здійснення ДП у професійно-педагогічній діяльності, усвідомлення та прийняття цілей реалізації ДП, формування орієнтації майбутніх учителів на сприяння особистісному розвитку учнів у процесі організації навчання в цілому, розвиток особистісних та професійних рис майбутніх учителів важливих для реалізації означеного підходу; розвиток здатності студентів до рефлексії та самовдосконалення у цьому напрямі.

Виховні: формування у майбутніх педагогів індивідуальної позиції стосовно реалізації ДП, виховання почуття відповідальності за розвиток своїх учнів у процесі навчання.

Спецкурс «Підготовка майбутнього вчителя до здійснення ДП у навчанні учнів» включав розгляд таких аспектів (питань):

1. Методологічні та теоретичні засади ДП. Актуалізація проблеми у світлі сучасних освітніх документів та тенденцій розвитку освітньої системи держави. Вітчизняні, світові традиції реалізації ДП та організації диференційованого навчання у внутрішньокласній навчальній діяльності. Концептуальні положення підходу у працях сучасних представників педагогічної думки.

2. Практичні шляхи реалізації ДП учителем у професійно-педагогічній діяльності. Особливості учнів, які можуть стати підставою для внутрішньокласної диференціації. Методи (методики) діагностики цих особливостей учнів. Типологічні характеристики груп учнів (в залежності від виду диференціації), рекомендації стосовно організації навчально-пізнавальної

діяльності різних груп учнів. Проектування, планування, організація диференційованого навчання вчителем на уроках англійської мови. Інтеграція диференційованого навчання у методичні етапи занять предмету спеціалізації, інші технології навчання. Контроль та корекція навчальної діяльності учнів у ході організації диференційованого навчання.

3. Організація педагогічного спілкування у ході реалізації ДП та організації диференційованого навчання учнів. Шляхи оптимізації міжособистісної комунікації вчителя та учнів, встановлення партнерських діалогічних відносин між суб'єктами навчально-виховного процесу. Шляхи активізації, мотивації, стимулювання учнів до самовиявлення, самореалізації у процесі реалізації диференційованого навчання (див. Табл. 1).

Логіка вивчення спецкурсу будувалась за принципом поєднання теоретичних знань студентів з оволодінням ними практичними навичками та вміннями реалізації ДП у професійно-педагогічній діяльності. Під час лекційних занять виявлявся обсяг знань студентів з проблеми, який викладач розширяв, поглиблював та деталізував. Під час практичних занять студенти виконували перелік завдань, які цілеспрямовано зорієнтовані на формування різних груп умінь необхідних для реалізації ДН.

Зокрема, розвиток гностичних умінь досягався завдяки аналізу педагогічного досвіду у сфері організації диференційованого навчання учителів відповідної спеціалізації, аналізу навчального матеріалу, а саме, підручників стосовно можливості використання їх матеріалів у контексті організації диференційованого навчання. Діагностичні вміння набули розвитку у ході ознайомлення студентів з методами (методиками) діагностики різних особливостей учнів шляхом проведення майбутніми педагогами самодіагностики, діагностики членів своєї групи.

Розвиток інших груп умінь під час практичних занять досягався завдяки розв'язанню студентами професійно-педагогічних задач, проблемних ситуацій, плануванню та програванню мікрофрагментів уроків у контексті здійснення ДП на основі врахування конкретних типологічних особливостей учнів.

Таблиця 1

Програма спецкурсу «Підготовка майбутнього вчителя до здійснення ДП у навчанні учнів»

№ п/ п	Теми	Кількість годин, у тому числі				
		Всього	лекцій	заняття практичні	майстерні методичні	лабораторні роботи
1.	Методологічні та теоретичні засади ДП. Актуалізація проблеми у світлі сучасних тенденцій розвитку освіти.	4	2	2		
2.	Сутність реалізації ДП вчителем у професійно-педагогічній діяльності.	12	2	4	2	4

	Планування та організація диференційованого навчання на основі врахування					
	- різних типологічних особливостей учнівського контингенту на уроках предмету спеціалізації: загальні навчальні здібності учнів (спеціальні здібності учнів); - когнітивні стилі; - навчальні стилі; психофізіологічні особливості.					
3.	Організація педагогічного спілкування у ході реалізації ДП та керівництва диференційованим навчанням учнів.	4	2	2		
	Разом	20	6	8	2	4

Особливої важливості, на нашу думку, набуває такий аспект як інтеграція диференційованого навчання у методичний контекст занять конкретного предмету. Саме нездатність окремих педагогів інтегрувати диференційоване навчання у методичні етапи уроку іноземної мови (ІМ) часто відвертає вчителів від реалізації ДП у професійно-педагогічній діяльності. Звернемося до конкретного прикладу. Методика викладання вимагає від вчителя ІМ реалізації чіткої послідовності методичних етапів у ході формування різних компонентів англомовної комунікативної компетенції учнів, що, своєю чергою, не дозволяє вчителю збільшувати частину самостійної роботи учнів з огляду на важливість мовленнєвих умінь, які формуються. Відповідно, декларування науковцями (О. Г. Братанич [1], Л. В. Жовтан [2]) такої умови диференційованого навчання, як збільшення часу на самостійну роботу учнів на уроках, ставить перед учителем проблему, вирішити яку йому найчастіше дуже складно. З метою запобігання виникнення такої проблеми, нами було створено методичний посібник [3], який містить рекомендації стосовно інтеграції диференційованого навчання у методичні етапи занять ІМ. У посібнику представлено опис типологічних характеристик учнів (на основі врахування когнітивних здібностей учнів), визначено шляхи активізації різних груп учнів на уроках ІМ, запропоновано алгоритми діяльності вчителя, які дозволяють коректно інтегрувати диференційоване навчання у методичний контекст занять ІМ.

Матеріали посібника використовувалися нами на практичних заняттях спецкурсу, що дозволило забезпечити інтеграцію педагогічних та методичних знань студентів. Практичні розробки, запропоновані у посібнику, використовувалися у якості зразка для аналізу та орієнтовної основи для планування майбутніми вчителями мікрофрагментів занять на основі врахування різних типологічних особливостей учнів. Конкретизуючи форми реалізації практичних занять спецкурсу відмічаємо, що практичні заняття здійснювалися в таких формах:

- семінарське заняття типу *«круглий стіл»* з теми «Методологічні та теоретичні засади ДП. Актуалізація проблеми у світлі сучасних тенденцій розвитку освіти».
- *семінар-дискусія* з теми «Організація педагогічного спілкування у ході реалізації ДП». Проведення семінару у такій формі дозволило нам підкреслити важливість взаєморозвиваючої міжособистісної комунікації вчителя та учнів у процесі викладання іноземної мови в цілому та у контексті реалізації ДП зокрема, дало змогу вислухати думки студентів з цього питання.
- семінарсько-практичні, лабораторні роботи, методична майстерня були використані нами у ході вивчення теми «Сутність реалізації ДП вчителем у професійно-педагогічній діяльності. Планування, організація диференційованого навчання на основі врахування різних типологічних особливостей учнівського контингенту на уроках предмету спеціалізації».

Семінарсько-практичні заняття дозволили систематизувати знання студентів з проблеми, ознайомити з особливостями діяльності вчителя-предметника у контексті реалізації ДП та передовим педагогічним досвідом у цій сфері, сприяли усвідомленню студентами важливості реалізації зазначеного підходу у професійній діяльності виробленню навичок та умінь, які є підґрунтям реалізації ДП.

Відеолaboratorні роботи, які репрезентували собою перегляд відео-уроків вчителів ІМ, на яких реалізовувався ДП та демонструвалась організація диференційованого навчання, дозволили нам не лише ознайомити студентів з досвідом реалізації диференційованого навчання, а й навчити їх критично оцінювати ефективність таких уроків з огляду на поведінку та відповіді учнів, навчити аналізувати такі уроки та надавати конкретні пропозиції щодо вдосконалення та корекції, пропонувати власні варіанти завдань для різних типологічних груп учнів.

Методична майстерня відповідної тематики дозволила реалізувати творчий потенціал студентів. В роботі методичної майстерні навчання здійснювалося у різних режимах: командному, мікрогруповому. Студенти самостійно обирали аспект реалізації ДП, проводили роботу з навчальним матеріалом методиками діагностики, текстами, наочністю (вербальною, невербальною), алгоритмами, схемами, пропонували власні варіанти, тобто індивідуально-прийнятну методику реалізації ДП на уроках ІМ. Слід зазначити, що у ході проведення спецкурсу нами було організовано зустріч студентів з учителями ІМ Житомирського міського колегіуму № 34 учасниками створеної під нашим керівництвом лабораторії «Школа розвитку когнітивних здібностей учнів», які вже кілька років поспіль здійснюють педагогічних пошук у контексті врахування домінуючих когнітивних здібностей учнів на уроках ІМ. Майбутні вчителі змогли не лише ознайомилися з педагогічними доробками лабораторії, а й відвідали майстер-класи досвідчених вчителів, які систематично організовують навчання на основі врахування домінуючих когнітивних здібностей учнів.

Таким чином, ми не лише розширили фонд знань студентів стосовно досліджуваної проблеми, а й стимулювали та зацікавили майбутніх учителів щодо реалізації ДП у професійно-педагогічній діяльності. Звертаючи увагу на методи та засоби реалізації технології підготовки студентів, слід зауважити що ми використовували репродуктивні, активні, інтерактивні методи навчання.

Звернемося до конкретних прикладів. Активні, інтерактивні методи навчання були реалізовані у ході організації спецкурсу у вигляді використання проблемних питань проблемних ситуацій, професійно-педагогічних задач, рішення яких студенти здійснювали як в індивідуальному так і мікрогруповому режимах. Також ми використовували методи моделювання навчальних ситуацій, який проводили у формі рольових та ділових ігор, драматизацій відповідних темам спецкурсу.

На заняттях з тем № 2 та № 3 систематично відбувалося планування та проведення мікрофрагментів занять, в яких демонструвалися реалізація ДП та організація диференційованого навчання у процесі формування різних компонентів іншомовної комунікативної компетенції учнів.

З метою вироблення особистісного ставлення студентів до проблеми реалізації ДП, нами було використано кейс-метод, сутність якого полягає у наданні студентами конкретної ситуації, яка виникла в умовах шкільної практики з метою ідентифікації проблеми (або її відсутності), та, у разі визначення проблеми, виділення студентами причин, що її викликали, пошук шляхів уникнення появи проблеми взагалі, пошуку різних варіантів рішення проблеми [4].

У ході організації занять спецкурсу ми використовували діалогічні методи навчання, надавали студентам можливість критично аналізувати пропоновані підходи та варіанти реалізації різних видів диференційованого навчання, стимулювали висловлення студентами власних точок зору та особистих ставлень до проблем, які розглядалися, спрямовували на виявлення власного життєвого, учнівського досвіду, надавали можливість вільного вибору рівнів складності завдань та їх спрямованості.

У процесі вивчення спецкурсу студенти вели методичні портфоліо, в яких містилися методики діагностики різних особливостей учнів, типологічні характеристики учнів на основі врахування конкретних особливостей, каталоги вправ та прийомів активізації різних груп учнів на уроках ІМ, фрагменти уроків ІМ з використанням елементів диференційованого навчання у процесі формування різних компонентів іншомовної комунікативної компетенції учнів. До кожної теми спецкурсу студенти заповнювали спеціальний листок (анкету) рефлексивного характеру, який складався в узагальненому вигляді з двох аспектів, а саме: 1) Що я дізнався та чого навчився на занятті? та 2) Як я використаю набуті знання та уміння у професійній діяльності?

Ведення портфоліо сприяло формуванню рефлексивного компоненту готовності майбутніх учителів до здійснення ДП у навчанні учнів ЗНЗ.

Слід також зазначити, що у ході проведення спецкурсу виділилася окрема група студентів, зацікавлених у поглибленому вивченні проблеми реалізації ДП на уроках ІМ. Такі студенти були залучені до роботи в групі за інтересами (Special Interest Group), засідання якої відбувалися раз у два тижні. На заняттях, які проводилися, студенти отримали можливість поглибити свої знання з проблеми реалізації ДП, створювали методичні розробки тематичних циклів диференційованих уроків для учнів початкової школи. Студенти, які брали участь в роботі SIG, обрали теми курсових робіт відповідної спрямованості, що дало їм можливість продовжити науковий пошук у цьому напрямі.

Особливої уваги слід приділити розгляду питання реалізації ДП у ході організації вивчення студентами спецкурсу. На початку проведення спецкурсу нами було проведено комплексну психолого-педагогічну діагностику студентського контингенту експериментальних груп; визначено мотивацію студентів, їх інтереси, домінуючі когнітивні стилі, навчальні здібності та складено типологічну карту студентів кожної групи. На основі врахування даних діагностики ми здійснювали відбір методів, прийомів, засобів навчання студентів, пропонували різні за рівнем складності та спрямованістю завдання.

Таким чином, проведення спецкурсу, дозволило нам повністю завершити формування ресурсного фонду знань студентів з проблеми практики реалізації ДП на уроках предмету спеціалізації, розвинути групи умінь, необхідних для проектування, планування та організації диференційованого навчання на уроках ІМ. Ефективність спецкурсу було доведено у ході педагогічної практики. Студенти під час проведення уроків продемонстрували високий рівень знань та вмінь організації диференційованого навчання на уроках англійської мови в початковій школі.

Структура та тематика спецкурсу, за умов змін з огляду на спеціалізацію майбутніх педагогів, може бути використана і на інших гуманітарних факультетах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Братанич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 “Теорія навчання” / Ольга Григорівна Братанич. – Кривий Ріг, 2001. – 207 с.
2. Жовтан Л. В. Дифференциация обучения учащихся 7-11 классов в процессе углубленного изучения предметов естественно-математического цикла : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 “Теория обучения” / Людмила Васильевна Жовтан. – Луганск, 2000. – 228 с.
3. Гуманкова О. С. Диференційований підхід у навчанні на уроках іноземної мови в початковій школі. / О. С. Гуманкова . - Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 108 с.
4. Сурмин Ю. Ситуационный анализ или анатомия кейс-метода / Ю. Сурмин, А. Сидоренко, В. Лобода, К. Меер. – Киев: Центр Инноваций и Развития, 2002. – 228 с.